

Trefort miniszter a mechtáristáknál.

Nem tagadhatjuk meg olvasóinktól az élvezetet: hogy folyóiratunkban be ne mutassuk Trefort kultuszminiszter úrnak ifjúkori legelső irodalmi dolgozatát, mely a folyó évi július hó 5-én mult ötven éve jelent meg először a Társalkodónak 1837. július 5-iki számában,¹⁾ és melynek közlésére ez alkalomból annyival inkább feljogosítva érezzük magunkat, mert a tárgy, melylyel az akkor alig húsz éves ifjút az írói pályára lépni látjuk, legközelebből minket érdekel, e cím alatt „Szent Lázár szigete Velenczében,” az örmény nemzet multjával is foglalkozván. — De álljon itt ezúttal további észrevételek nélkül maga a czikk, a mint azt a fiatal író világnézlete megalkotta!...

* * *

Minden lépésnél az embernek s műveinek mulandóságát láthatni. Így enyészett el a roppant római birodalom, így folyt le a határtalan hatalom ideje, így sujtá a kérlehetlen halál a velencei gazdag köztársaságot.

A legjobb törvény, nem mondo a századok, de sokszor rövid évek múlva, erőtlenné válik.

A gyermek nő, s anyja kénytelen félrevetni a gyermekköntöst. Ezt más egyébre is alkalmazhatni. A középkor első szakában, midőn a római leirhatlan romlottság az éjszaki vadsággal egyesült, s egész Európában oly nehéz, sötét kőd feküdt, hogy a szellemi világnak még legkisebb sugara sem törhetett által, az egyes embernek, kibe a természet a jónak s igaznak érzelmét oltá, a nagy tömegtől el kelle távoznia, és az ez indokból keletkezett magányos élet keresz-

¹⁾ L. Kisebb dolgozatok, az irodalom, közgazdaság és politika köréből. Irta. Trefort Ágoston. Budapest. A m. tud. akadémia könyvkiadóhivatala. 1882.

tény szerzetek eredete lön. A világtól visszavonultak, céljuk volt Istent imádni és az embernek jó példával s jótevő-séggel szolgálni. A szerzetek e feladatot akkor dicsően fejték meg. Ők voltak azok, kik a tudomány utolsó szikráját az elalvástól védték, ők voltak a gyengének s szegénynek paizsa az erős és gazdag ellen. De minden emberi mű értéke csak föltételes.

Ily gondolatok közt léptem folyó évi 1837 január 27-én a gondolába, egy angol gentleman társaságában, ki velem egy hôtélben lakott, s ki már néhány nap előtt felszólított: mennék vele az örmény kolostort meglátogatni. Az idő gyönyörű volt. A nap tavaszi melegséggel vidita bennünket és sugarai különös bájt löveltek a márvány palotákra. A levegő csekély nedvessége — ha talán az egészségre nézve ártalmas is — a tárgyaknak igen tetsző s másutt sehol nem található világítást kölcsönzött, mikép azt Canaletto képein láthatni. Félórai evedzésünk célja a kis Szt-Lázár szigete volt.

Itt áll amaz örmény kolostor, melyet minden idegen meg szokott látogatni, s melynek vörös falai, fehér magas tornyával együtt a piazzettán sétálnak kellemesen hatnak szemére.

Alig léptünk a csinos és jóízű szerzetes hajlékba, már előttünk állott az apátnak Paschalis Áucher nevű derék titoknoka, ki minket igen szívesen fogada s késznek nyilatkozott nekünk a zárda minden nevezetességeit megmutatni.

Ez mintegy negyven éves férfi; igen finom s bő kámszás ruhát viselt; szemei élénkek és szakálla fekete, s külső magaviselete olyan, melyet egy örmény zárdában föltalálhatni koránt sem reménylettem.

Áucher Örményországban született s a honi és más ázsiai nyelveken kívül, francziául, latinul, angolul, olaszul egymásután csodálatos könnyűséggel beszélt; de mily kellemesen voltam meglepetve, midőn a már néhány hónap óta nem hallott magyar szó is fülembe zengett! — Mielőtt e jeles vezetőt követnők, legyen szabad Byron Lordnak — ki az örmény nyelvben Áucher tanítványa volt — szavait idéznem: „Velenczébe érkeztemkor 1816-ban igen megvalék lepette — a mi úgy hiszem, más utazóval is megtör-

ténik — a szt.-lázári kolostor társasága által, mely a szerzetes élet minden szép és jó oldalát, egyesíteni látszik. A csinosság, kényelem, szivesség, valódi ájtatosság, műveltség s a szerzetesek erényei bámulásra ragadnak, és meggyőzhetik a világi embert arról, hogy ez is egy neme a jobb életnek.

Midőn a kertet, kápolnát, melyben egy Rafael¹⁾ nevű gazdag angol ezelőtt 20 évvel magának sírkövet emeltetett és azóta, legjobb egészségnek örvendő, Londonban tartózkodik — az ebédlőt (egy, a hajdani apátok képeivel feldíszített termet) megnéztük, a könyvtárba s könyvnyomtató intézetbe léptünk. Ezt nem a könyvek száma, hanem azon körülmény teszi érdekessé, hogy a többnyire örmény könyvek nagyobb része a kolostor intézetében nyomtatott, s hogy azokat a társaság tagjai részint fordították vagy irták, részint feledésből vonták ki s újra kiadták.

Talán helyén lesz, ha most ezen zárda alapítójáról, alapíttatása céljáról s a szerzetesek munkáiról röviden megemlékszem.

Armenia hajdan független ország, később a kisázsiai tartományokkal hasonló sorsban részesült: egyik idegen uralkodó a másikat váltá föl. Népe az egész világon el van szórva, de azért sem nemzetiségét sem nyelvét nem veszte el.

1686-ban az Isten Örményországban egy szegény családot ép figyermekkel álda meg. Az ifjú Sebestyén igen korán rendkívüli elmethetéseket tanusított; a vallás titkai valának azon tárgyak, melyekben ő magát gyakorlá. Megismerkedvén azonban a honi történetekkel, népe aljas sorsát nem egyébnek, mint fiai meghasonlásának tulajdonítá.... Népe szerencsétlen állapotjának másik okául az elszigetelést a nyugatiaktól való elkülönzést tekinté. Az örményeket tehát a római anyaegyház kebelébe vezetni és vallásbeli összekötés által hozzá a nyugoti műveltséggel megismertetni, ez volt azon szent munka, melyre egész életét fordítá.

Nem csekély volt az akadályok száma, melyek terve valószínűségének ellenszegültek. Gúny volt gyakran törek-

¹⁾ Rafael Sándor báró, ki hosszabb ideig tartózkodott Szamosújvárt is, — örmény volt. Ő vetette meg az erzébetvárosi magyar tannyelvű örmény kath. gymnasium alapját, mely róla »Rafael-féle« gymnasium nevet visel.

véseinek jutalma. De szilárd akaratát mi sem győzhette le és sok évi fáradság után végre csakugyan sikerült. Mert Mechitar egyike volt azon férfiaknak, kiket az akadályok fokozatosan nemes eszméik valóstítására buzdítanak. Moreában, mely a velenceiek uralkodásának alá volt vetve, alapított egy kolostort, melynek évek múlva a törökök terjedő hatalma miatt Velenczébe kelle átköltöznie, s mely most Mechitar várakozásainak meg is felel. Ezen intézet az alapító honát s az egész világon elszórt hítsorsosait tanult papokkal, az örményeket vallásos és tudományos könyvekkel látja el, a nyugoti művelt világ termékeinek fordításait eszközli, hazai nyelvöket miveli és csinosítja; számukra ujságot ír, s a velencei örmény felekezetű lakosok gyermekeit neveli. Jeles vezetőnk pl. épen most egy nagy szótárral foglalatatoskodik.

Az örmény népről és jeles fiairól beszélgetvén angol társammal, majd két órát igen kellemesen tölténk a szent-lázári szigeten. Ez örökké fog élni emlékezetemben; egyszersmind javaslom minden utazónak: hogy Velenczében levén, ne csak a mult idő haldokló emlékével, hanem a Sz. Lázár szigeten szünet nélkül munkálkodó étellel is ismerkedjék meg.

* * *

Eddig tart Trefort legelső irodalmi dolgozata, melyet ötven év előtt irt. A „Kisebb dolgozatok“ előszavában újból megemlékszik e helyről s ezeket mondja: „Az örmény kolostort azóta többször láttam, utólszor 1878-ban. Fiaitalkori emlékeimtől eltekintve, ekkor is igen érdekesnek találtam, s tanácsolom minden honfitársunknak, ki Velenczébe megy, ne röstelje ezen kirándulást megtenni!“

Zármájr.

Irta MÁRKOVICH JAKAB.

Az ábrándok által el nem vakított Zármájr (csodálatos) azok közé tartozott, kik a holnappal is gondolva tünődve szokták meglátolni a történelem tanulságát és megkémlelve a multat s jövőt, nem rohannak sembehúnyva a

mélységbe; ezért az ország jólétének eszközzésére egy helyes út marad számára: ezt ő feltalálta, t. i. újra kezdeni az elvesztett életet. Assyria irányában igyekezett a hideg érintést kikerülni. A hiú kecsegtetések kapcsán hány nemzet került már véresen a zsarnok körmei közé.

Zármájr korában, távol Armenia határaitól, ott hol Kis-Ázsia Európával áll szemközt, a Hellespont mellett egy, az akkori hősi idők szellemével teljesen megegyező esemény adja elő magát, a trójai háború 1194—1184. K. e., melynek közelebbi oka vala: hogy a trójai király-, Priámusnak fia Paris elragadá Helenát, a spártai király-, Menelausnak nejét. — Priámusnak hatalma Propontisztól, egész a lyciai tengerig terjedt a nélkül, hogy a különféle népeket szabadságaiktól megfosztotta volna. — A történet tanúnk, hogy a viszonyok színvonalán álló Zármájr, ki Assyria és Armenia között a közelmúltban megakadt bizalom üterét mozgásba hozta, ez által a hatalom hanyatlott tekintélyének is fényt kölcsönzött. Armenia szokatlan mozgalmába jött; Teutam vagy Teutomos assyr király, Priamusnak szövetségese bizalma jeléül megnyitja előtte a cselekvés terének sorompóit, s kiterjedt meghatalmazással reá bízta az assyr és aethiop segélysereg fölötti fővezérletét, ki is azalatt, míg a görögök Priamusnak szövetséges tartományait pusztíták s Trója előtt tábort ütöttek volna, csapatjával megérkezett s nevéhez híven vitézül védelmezve az iszonyú zajt utő, szövetséges hegyi népekkel együtt a jobban fegyelmezett görögök ellen Priamusnak tűzhelyeit, elhullott ő is a hősök virágával. ¹⁾ A hitelesség jellegét nem rántja le ez ügyről az, hogy Homer a népevért saját nevén föl nem említi halhatatlanjai sorában; mert más részről ő maga nyújtja a valónak alaposságával bíró adatot, hogy a csatazaj között még sem hangzott egészen az ő neve; kétségen kívül az Iliasban előforduló (II.) Ascanius alatt Zármájrt, Ascanianak vagy is Armenianak főnökét kell érteni. ²⁾ Kér-

¹⁾ Teutamus, qui hic Zarmaeri aequalis esse debet, subsidio Priami Aethiopum copias misit, ut Diodorus refert, atque ejus temporibus trojanum bellum contigisse constans ferme veterum fama fuit. Whiston. Hist. Mos. Chor. L. 1. C. 18. L. C. F. Petit — Radel és Saint Martin e háborút az 1199-ik, Cshákedsian Efrem, Zármájr hadjáratát 1200-ik évre helyezi. Örm. tört. Bécs 1861.

²⁾ Jerem. 51. fejt. 27. v.

dezzük meg siciliai Diodort is, a válaszolást ő se tagadja meg; mert előadásában Choreneivel szemben csak az a különbség, hogy Záj májrt Memnonnak nevezi.¹⁾ Grote a trójai háborúra vonatkozólag így nyilatkozik: „Adatok alapján ép oly kevéssé sorozhatni azt a mesék országába, mint a történeti események közé.“ Curcius pedig határozott történelmi ténynek állítja, indokainak iránya a korra nézve tér el véleményében, azt a dór vándorlás után téve, ép ennek kifolyásaként tünteti fel.

Itt önkénytelenül azon kérdés merül fel: ezen aethiopok honnan kerültek Záj májrnak zászlója alá? Fontos vizsgálni való tárgy, melynek megfejtéséhez Gihon folyó, mint megvesztegethetlen tanú nyújtja a vezérfonalat.

A paradicsom négy folyója, u. m. Tigris, Eufrates, a rohamos Phison (Phasis), az aranydús Colchis közelében; Gihon, mai néven a Kur vizével egyesülő Árász Armeniában ered s a két első saját eredeti nevén ma is ugyanott föltalálható. Phison alatt némelyek Dsoroch²⁾ folyót, valamint Gihon alatt Oxust értik. Azonban nem szükséges Gihonnak forrását több száz mértföldnyi távolságra a Paropamisus hegyaljában keresni, minthogy Árász a régi és újabb földírók tanútétele szerint ugyanazon hegységből fakad, melyből Tigris, Eufrat és Phison.³⁾

Aki érvek nélkül állít, mitsem állít. Hogy ez iránti kételyek szétoszoljanak, megjegyezzük, hogy a Gihonról mondja a sz. könyv: „Ez az, mely megkerüli Szerecsenországnak (Aethiopiának) egész földét,“ a héber szöveg szerint a Kús föl-

¹⁾ Historiarum L. II.

²⁾ *Ճորոխը գետ կոչի եւ Փասիս, որ քստ վկայելոյ թաղմաց է Փիսոմն, որ է մի ի չորից գետոց դրախտին. ելանէ ի կողմանցն տրապիզոնի եւ քայքերդայ, եւ երթայ ընդ նամշէն զաւար նայոց:* (A Dsoroch folyó, mely Phasisnak is nevezetik, sokak tanuskodása szerint nem más, mint Phison; ez, mely a paradicsom négy folyójának egyike, Trebisont és Pájpért tájain ered és Hámsen örmény tartományon foly keresztül). Mechithár, szótár 310 l.

³⁾ Tigris Eufráttal Armenia felronáján a két Murádból ered, torkolatuk előtt egyesülnek s Sat-el Arab közös nevet nyervén délre a Perzsa-öbölbe szakadnak.

det.⁴⁾ Kús-földe némelyek szerint valamely bizonytalan déli tartomány, mások szerint Scythia.

Az ó-világnak több népe és tartománya jelöltetik Kús és Aethiopia névvel, mely nem csupán Afrika, hanem Ázsia minden fekete lakóit, nevezetesen a hindukat magában foglalta. Későbbi görög írók is még mindig a Cephrenok vagy Aethiopok közös nevezetével illetik a perzsákat, bactriaiakat és hindukat.²⁾ Kúsok földjének neveztetett a terület mely a Káspi-tengertől Indiáig terjed; továbbá Arabiának verestengerparti melléke, Persiának Susiana vagy Elám tartománya; aztán „belső Aethiopia földé,” Apsar, Hyssus és Phasis torkolatánál Colchisban.

Choreneinek meglepő utasításokat tartalmazó földrajzi műve nem tartozik a felületesség ama termékeihez, melyek a feledékenységnak szánt történeti romok közé félretétethetnének. Ennek fonalán vezetettve a tágabb értelemben vett Aethiopiát, vagy is a „Teremtés” könyvében kijelölt Kús-földet Armeniában kell keresni, ez pedig nem más, mint Árczách mai néven „Susi” tartománynak Kusdi nevű vidéke Árász vizénél, mely Kusdi név Saint Martin szerint is a Kús-sal egy jelentményű. Gehont tehát, mely megkerüli a Kús-földet, Árászban lehet föltalálni,³⁾ melyet egészen a jelzett úton járó Reland és Calmet a paradicsomi Gehonnal azonosítanak.⁴⁾

¹⁾ Genes. 2. r. 13. v.

²⁾ Cantu C. IV. k. 34. l. Strabó I.

³⁾ Գեհոն է այն գետն, որ ի լեռանցն Տայոց ելեալ երթայ անկանի ի ծովն Խառսից, զոր Տայք Երասխ կոչեն, եւ լատինք Եւրատիս ասեն: Եւ զի ի գաւառն յայն, ընդ որ անցանէ սա, քնակէր ազգ ինչ կոչեցեալ եւտովպացիք: Եւ զուրէ է այն ազգն, զոր Տայք Եւրատիս կոչեն վասն այսորիկ ոչինչ ընդդիմանայ սուրբ գրուին, որ ասէ իւր պատեր զամենայն երկիրն եթէովպացոց: (A Gehon folyó az, mely az örmény hegyekből ered és a Kásti-tengerbe szakad; ezt az örmények Jéraszchnak, a latinok Arax-nak nevezik. A tartományban, melyen keresztül foly, aethiopiainak nevezett nemzet lakik; e nemzet talán az, melyet az örmények áderbádágáninak (Atropatene) neveznek; ezért nem ellenkezik a szentírás ezen szavaival, mely ezt mondja: „Megkerüli az aethiopiaiak egész földjét» Mechithár, szótár 64 lap. Szerk.

⁴⁾ Geographia Mosis Chorenensis, 75. sz. Álisáneán, Armenia helyrajza, 305. 36. lap. Az újabbak közül Lukácsi Kristóf, ki ezt az adatok új oldalról való megvilágosításával és széles ismeretkörrrel fejtegeti.

Az európai írók a Kús szót, a hol az csak előfordult aethiopia fordították, mely körülmény sok kiegyenlíthetlenség látszó zavarnak s kételynek lön forrása; ellenkező felfogással találkozunk a keletiek részéről, kik az alatt nem mindenkor afrikai szerezcent, hanem attól eredett — és nemzetiségre merőben különböző kelet-ázsiai népet értettek.

Armenia évkönyveiben előforduló ősnépek nevei között nagyfontosságú a Kús, Chusaeus, Chusán, Chusita nevezet, melylyel annak föld- és történetirői úgy az összes hun-faj és egyes törzseinek, mint egy test szétszort tagjainak jelölésére élnek. — Ebből már a hun népfaj őseletének képe kezd, mintegy ködfátyolból kibontakozni. E fontos új titoknak, az eredeti őrmény történelmi lapok nyomdokain, tisztába-hozatalán és szálainak megoldásán fáradozó kútfők kalauzolása mellett a nagyszámú, különböző ajkú és nemzetiségű scytha népek közül azon lombos ágat fedezzük fel, melynek leple alatt hajdan a hunok rejlettek. Az őrmények-, chinaiak- és perzsáktól Kús, Chus, Uz, az araboktól Ghuz, Oghouz néven jelölt hunok t. i. nem mások, mint a görög és rómaiaktól Sacae, Dahae, Massagetae néven nevezett scythák, a mint ezt számos őrmény és görög forrásban előforduló s a benső ázsiai hun népeket tárgyazó történeti adatnak párhuzamba állítása mutatja. E nevezetes földeritmény megpendítésével nem akarunk e tárgyan átnyargalni, mert az Armeniának a multból birt drága emlékeivel elválaszthatlanul összefügg; s azért annak bevitatott homálytalansága Armenia történelmében lépten-nyomon szőnyegre jön, világos jeléül annak, hogy midőn azt előre aláírjuk, nem indulunk alaptalan regék után; mert a zárővben rést törő szerzők a Kús szónak valódi érvényét legkielégítőbben visszaadva, a tudománynak nagy szolgálatot nyújtottak, a hun népek hajdanára nézve hézagot alkotó egész századokat töltöttek ki, és a történelembe új lapokat irván ritka-sikerült kapesokat szereztek az elválasztó ür áthidalására.

Ezek folytán keressük fel Armeniának felföldén Árász és Kur folyam közt s délkeletről Árczáchchal érintkező Udi (Otene) tartományát, melyet felső Mediának Atropatene tartományától Árász folyó választ el. — Kús (fekete, aethiopiai, Chamnak fia) volt ősatya e terület lakóinak, kik a honi írók által „sziév“, „sziévortik“ fekete fiaknak neveztettek.

E nevezetek pedig csupán szoros értelmezései lévén a Kús szónak, annyira nem vonatkoznak a kezdetben mondott tájakon, mint eredeti szülőföldjükön lakó Kús-Hun-Scytha fajú népek arczzsinének jellemzésére, hogy ámbár ezeknek kivándorlása vagy kénytelen-kelletlen eltávozása után a helyökre lépett örményfajú népségek letelepedése által más viszonyok állottak be: a Kús-Aethiop név nyoma mégsem tűnt el innen az események folyamába, hanem ezentúl is ugyanazon név ruháztatott ezen új lakokra. — Ennek megfejtését könnyíti az is, ha hozzáadjuk: hogy az új lakók sok tekintetben hasonlítottak az előbbiekhöz, a mennyiben ezek között is szabad volt minden, mit kényök ohajtott s magokat megszorítások alá vetni nem akarván, csak a hatalmas erőszak munkálkodását folytatva, a társadalmi rendezettséget lehetetlenítő izgalmas eseményeket idéztek elő. Ezzel a dolog nyitjára jutottunk, miért maradt fenn továbbra is amaz elnevezés előbbi minőségében. Tehát a főnnebbi kérdés által előtolt nehézség útunkat épen nem zárja el s az Aethiopok vagy is Kúsok valóban Zármájrnak kormányzási keretébe tartoznak.

Ezen tételhez, úgy szintén ahhoz, hogy a Kús és Hun egyjelentésű: minden emléket és hagyományt felkutató, a látszatos ellenmondásokat szándékosan felkereső jeles régészek saját nevöket fűzték, és annak tüzetes tárgyalására vállalkoztak; miért is nem szükséges, hogy annak kifejtésére hajuknál fogva hurczoljunk elő adatokat ¹⁾

Hogy ne maradjunk hosszasan e tárgynál, még csak azt hozzuk fel, hogy Udi tartományban oly nagy tömegben gyuródnak a hún emlékek egymásra, hogy inkább nehézséget szülnek: vajjon melyeket válasszuk ki azokból. Itt vagyon a Sák-Scytha-Hunokról nevezett Sacassene, örményül Sákásen vagy is a Sákok földje, kik hajdan Aramaeusoknak neveztettek, mi armeniai eredetet jelez; minthogy Armenia hajdan a keletiektől Aramaeának neveztetett. E kerület volt a mindig útkészen levő Sákok nyugot-ázsiai lakhelyének központja, örökös tábora, honnan minden út nyitva volt, hogy

¹⁾ Chorenei, Indsidsián, 'Ó-Armenia' 335—340. 1. Eliscus, »Vallási háború.« Lukácsi, Magyarok őselei 13 l.; Leont Alisánéán, Nagy-Armenia helyrajza 85. l.

rabló kalandjaik csapásait a szomszéd Cappadocia- és Pontussal éreztessék; Udiban van az Abárok földje, úgyszintén Hunor városa: Hunorágiérd; ennek és Sacassene közelében esett Mádsár¹⁾ völgy és város, mindannyi főlelevenítői a nagyszámú scytha népek közül itt lakott hunnépfaj őskori emlékének. A saca név továbbá érdekes leleplezésekre vezet: kétségtelen adatok azt látszanak bizonyítani, hogy az rablót jelent; ezzel nem mondunk újat. A párthusok a scythákat, kiktől elűzettek „raklóknak” nevezték, innen talán a zsák (saca) és zsákmány szó eredete. Ezért nem tartjuk csak egyéni magán vélemény érvényével bírónak, a mit a sakk játékokra vonatkozólag is olvasuk: „Hihető, hogy az, a sac=tolvaj, nem pedig a perzsa sak (sáh) szótól vette eredetét, legalább azt latinul ludus latrunculorum, tolvajok játéka-nak nevezzük.”²⁾

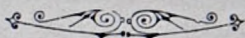
E kitérések a történelmi fonal lebonyolítását látszólag megakasztják, de azokat, mint a hunfaj hajdani élettörténetének egyes jelentékeny mozzanatait s a nélkülözhetlenség kérlelhetlen nyelvén beszélő adatokat kihagyni kötelességgellenes volna. Ezen elvhez mindvégig hűek maradunk, csak itt az a kérdés: hogy mikor és miért hagyták el a hunmagyar fajnak különböző neveket viselő több ágai Armeniának általok lakott területét? Homály fedi még mindig ez ügynek valódi állását, melynek tiszta világításba helyezésénél a főbb nehézség megfejtése, a jövő méhében szunnyadozik; azért abba kell hagynunk a további vitatást, minden a mit mondhatunk csak az: hogy a kivándorlás a történelem előtti korszakban történt. Azon korban, midőn Áram volt a vezér és az ajakkülönféleség kérdése nagyon is előtérbe nyomult. A benlakott idegen népfajok nyugtalanságokba törtek ki; azért fejökre is indult a vihar, mely rohamos fuvalmaival őket az országból kiséperte.³⁾ Bizonyára a hely-

¹⁾ Az örmény a magyart ma is »mádsár«-nak nevezi. — Konstantinápoly- és Kairoban vannak örmény családok, melyek Madsárián (Magyar, Magyar) nevet viselnek. Szerk.

²⁾ L. Lukácsi, Magy. őselei, 84. l. Saccager, Sacheggiare zsákbarakni, rabolni. „Parthi Scythas a quibus pulsi sunt appellarunt per contentum Sacas, quod latrones significat.”

³⁾ «Armenia» 1887, 151. l.

zet komolysága lehetett oka a több évszázados kötelék szétbomlásának; ez onnan is észlelhető, hogy azok két részre szakadva, két ellenkező irányba indultak ki; az egyik rész észak-nyugot felé a Kaukáz bérceinek hegyvölgyeibe vonult; a másik pedig több száz mérföldnyi távolságban Keleten, az Oxus vize körüli tájakra települt le. Ez utóbbiak, kiknek erejét a rendezett társadalmi állapotok utáni törekvés nagy mértékben kifejtette, a határos országokkal jó viszonyban éltek; azonban a polgárisult előhaladás terén köztük és kaukazi véreik között nagy különbséget mutatkozott.¹⁾

Besigtháslián, a költő.

— ARTHUR LEIST UTÁN. —

Besigtháslián-ban egy nemes, tiszta s a legszebb eszmények által lelkesített költői természet lakozott.

Örményhonban születve, s Velenczében a mechtáris-táknál neveltetve, legbensőbb lénye szerint tetőtől talpig örmény volt, — de gondos európai-katholikus nevelés, s gazdag műveltség benne kifejleszték az európai észjárását és világnézetet.

Olaszhonból a Keletre visszatérvén, Konstantinápolyban telepedett meg, s ott csakhamar nagy tekintélyre és kedveltségre tett szert az örmény társaság körében, mint költő és hazafi.

Semmi esetre sem volt ő fegyverre kész harcos, mert ahhoz igen is szelid természettel bírt, azonban magasztos lelkesedéstől áthatott szavaiban, mégis elég erő nyilvánult arra, hogy mindenkinek szívében viszhangra találjon.

A konstantinápolyi örmény társaságnak, — mely a katholikus és a keleti egyház követői közt tamadt surlodások következtében némileg két táborra szakadt s még ma is meg van oszolva, a világoseszű és szelidkedélyű Besigtháslián

¹⁾ Lukácsi, Magyarok őselei, 185, lap.

mintegy békeközvetítője volt és a két párt közeledése érdekében jelentékenyen közreműködött.

Habár maga Európa szívében nevedett s lelkesedéssel viseltetett az európai kultúra iránt, mégis ellenége volt a külföldieskedésnek, — mely főleg a hatvanas években nagyon elterjedt a konstantinápolyi örmények között, — s ezen úgy nevezett „frankomániá“-nak meggyöngítésére, sőt kiirtására irányzott törekvései semmiesetre sem maradtak eredmény nélkül.

Több történeti drámát írt az örmény nemzeti színpad számára, így az „Ársák“, „Váhu“ stb. címűeket, sőt többrendbeli vigjátékot is.

Gyakran fellépett nyilvános szónoki minőségben, s beszéde mindig lelkesedéssel fogadtatott.

Hogy mennyire ellene működött ő a külföldieskedésnek, — mutatja azon körülmény, hogy az örmény világban jelenleg híressé vált regényíró Szêrpuhi Dűszáp asszony csak az ő befolyása által volt rábirható, hogy fölhagyjon külföldieskedésével.

Midőn ez író Szegithásliánnal megismerkedett, csak francziául beszélt és alig értett valamit örményül, holott ma az első írók közé számítatik.

Szegithásliánnak, mint kiválóan lyrai költőnek érzelmnyilvánulásaiban főtényező a szeretet érzése, a legkülönbözőbb alakjában.

A haza iránti szeretete főleg azon dalaiban lép fel legjelentékenyebben, melyeket ő 1862-ben a zeithuni fölkelés idejében írt, s melyekkel honfitársai között nagy lelkesedést idézett elő.

A törökök elleni ütközetben megsebesült örmények csak azt ohajtják: hogy a törökök felett kivivott győzelmeiknek híre eljusson övéikhez Zeithun-ba.

A „zeithuni ifjú“ anyja is, ki éjjel fiának holttestét keresi a csatatéren, elfojtja fájdalmát s belevegyül a diadal zajába...

Hol költőnk hazaszeretete a honvágygyal párosul, elegiai magaslatra emelkedik.

A viszontlátás vágyától égve, elfordúl az idegenföld természeti bajaitól, s hazáját követeli a szellőtől, a virágtól, a madárdaltól és a vizektől.

Emberszeretete abban nyilvánul, hogy gyöngéden szerető szülő hangján szól a gyermekhez, s e szó: „barátom!” előtte szent.

„Testvérek vagyunk!...” — így kezdődik egyike legszebb dalainak, melyet Konstantinápolyban majd minden örmény társaságban szoktak dalolni.

E dalából van véve sírírata is!

Gyöngéd, érzékeny és lángoló természeténél fogva lényeges eleme Besigtháslián költészetének a nők iránti szeretetet is, de távol attól, hogy őket más keleti költőkhöz hasonlítsa, az érzékiség eszközeül tekintené.

Előtte a nő ideális lény, ki nemcsak szívből, de lélekből is szeret.

Költőnk érzelmei fegyelmezettek és tiszták; kedvesének szépsége feletti elragadtatása nem élvezetvágyból ered, hanem gyöngéd az és nemes.

Kedvese, egy gyöngéd virág előtte, melyet ő elragadtatással szemlél és magasztal, de nem tekinti őt az élvezetek tányértartójának.

Valamint gyönyört és lelkesedést kelt benne minden szép, úgy a természet szépsége is fölemeli szívét és kedélyét, s iránta valódi bensőség és gyöngédséggel lelkesül.

A tenger, a szellő, az ég, a csillagok és a felhők, a virágok és a fák mintha megelevenülnének nála; mert ő nem ecseteli azokat holt színekkel, hanem az életet leheli beléjük, s mindenekelőtt szeretetét.

A természeti képeket kedveli leginkább diszitményekül dalaihoz, — és pedig többnyire ragyogó keleti szin pompával felruházva.

Mint műfordító is kitűnt még Besigtháslián több franczia és angol költeménynek örményre átültetésével.

Eredeti költeményeit pedig, melyek nagyrészt dalok is egyszersmind, ma már minden művelt örmény könyvnélkül tudja a Keleten, — és sokat dalolnak azok közül Konstantinápolyban, a legelőkelőbb szalonkörökben is.

DR. SIMAI JÁNOS.

Az örmények Moldovában.

Irta MOLDOVÁN GERGELY

II.

Azonban áttérünk a román tudósok vita tárgyára.

Azt a véleményt, hogy t. i. az örmények régibb lakók Moldovában, mint a románok, először Suț Miklós román egyén fejezte ki Sturdza Mihály uralkodása alatt. Statisztikai jegyzeteinek 50 § 51 lapján, az örmények moldovai tartozkodásáról írván, azt mondja, miszerint az örmény templomi feliratok a mellett tanuskodnak, hogy az örmények régibb idő óta lakják Moldovát, mint a moldovánok. A botoșáni örmény templom 1350, a jassii pedig 1395 évszámot mutat.

Hajdeu ¹⁾ azt írja: Teljesen bizonyos, hogy Botoșiani már Drágos előtt tekintélyes számú örmény lakossággal bírt s bizonyítékul Suț adatait hozza fel.

Újabban Xenopol, kiváló román író, jassii egyetemi tanár, a ki franczia nyelven „Les Roumains au moyen-âge“ czím alatt irt derék munkájával Hunfalvi Pál tudóst részletes bírálatra indította, ²⁾ „Studiul asupra pozițiunei geografice a românilor“ ³⁾ értekezésében azt írja, hogy Tecuci, Galaț, Bârlad és Botoșianii városok, okiratok és feliratok tanúsítása szerint, 1360 év előtt alapítottak, s csak az a kérdés marad fenn, hogy e városok lakói akkor románok voltak-e avagy nem? Xenopol szerint Bârlad hercege 1134 körül szláv nemzetiségű volt, e hercegség Galitia királyság felsőbbsege alatt állott, tehát ez időben szerinte szlávok lakták; míg 1354-ben, Drágos előtt, Botoșani örmény község volt. Első állítását nem tudjuk minő okiratokra állapítja Xenopol; — de az örmény községre vonatkozó második állítását — ha nem is írja — tudnunk kell, hogy örmény kútforrásból meríti.

A Timpulu czímű romániai lap 1882-ik évfolyamának 19-ik számában ismét állíttatik, hogy a román nép mindig megkülönböztette magát a többi fajoktól, melyek

¹⁾ Moldova czímű lap. 1863. 2 szám. 21 lap.

²⁾ Budapesti Szemle: A rumun történet írásról. 1885. 43. k.

³⁾ Convorbiri literare. 1882. 15 k. 10. szám I. füzet.

közül például az örmények régibb bennlakók a románoknál is.

Ezekből kitetszik, hogy a román írók komolyan vitatják, miszerint az örmények régibb lakói Moldovának, mint a románok

Melchisedec püspök, híres román történész, ezen nézetekkel ellenkezőleg állítja, hogy az örmények a Drágos utáni időben költözködtek be Moldovába, s hogy az előbbi vélemény egyáltalában félszeg.

E férfiú a romániai örmény iskolák tanáraihoz fordult, a kiktől az örmény templomok felirataira vonatkozólag a következő felvilágosítást kapta.¹⁾

1-ör Örmény templom Botoșiani ban. E templom felirata csak az előpítvarra vonatkozik s az 1232-ik évet mutatja. A felirat örmény nyelven van szerkesztve s magyarra fordítva következőleg szól: „E dicséretre méltó pítvar építtetett Hádsi Áxente (Auxentius, Oxendius, Ángszend) kurátorsága idejében a botoșani nép segítségével 1232-ik évben.”

2-or. Örmény templom Jassi-ban. Az örmény felirat következőleg szól: „Isten kegyelméből és irgalmából Istennek szent anyjáról nevezett ezen jassii templom alapított Hácsko kurátor és Sisből való lelkész Jákob, Hádsi Vacaria Csuchából és Hádsi Gergely által, örmény számítás szerint 844 és keresztény szerint 1395-ben. Most pedig a jámbor előljárók és az egész nép költségével és fáradságával megújított 1252-ik, a Megváltótól számítva 1803-ik esztendőben.”

Samarcaș tanár, a ki ezen örmény feliratot román nyelvre lefordította, azt állítja, hogy a kijavítás datuma az örményben hibás volna

3-or. A román-i örmény templomon a következő felirat áll;

„Isten kegyelme, irgalma- és akaratja által, a mindenható Isten kijelölése folytán — a tőle születettnek dicsőségére, ezen nehéz időkben kiválasztott Isten egy jó embert, név szerint Ágopcsa urat, a ki felépítette e templomot Istennek anyja nevére, saját lelkének és feleségének Mughála asszonynak; úgy szülőinek: Vártán- és Dolváthnak, valamint

¹⁾ Inscriptiunile bisericilor armenesci din Moldova. Bucuresci 1882. Román akadémia kiadványa.

gyermekeinek: Vártán urnak, Száko... és Donig urnak; nem különben leányainak: Melusa- és Dolváthnak emlékezetére 1028-ik esztendő szeptemberében, Chácsádur, atya.“

Ha különösen ezen utóbbi évszám elfogadtatik, akkor Román város igen réginek bizonyulna.

Melchisedec püspök az örmény időszámításra vonatkozólag a bukaresti örmény tanártól a következő felvilágosítást kapta, a ki egyúttal ama templomi feliratokat is magyarázta.

„Krisztus után 551-ben II. Mózes, Têvin Örményország városában konsiliumot hívott össze az örmény időszámítás s ünnepnapok megállapítása végett. Azon gyülekezetben megállapodás történt az örmény időszámítás kezdetére nézve is, jelesen az, Kr. u. 551-re tétetett. E szerint az örmény időszámítás 551 évvel rövidebb a keresztény időszámításnál. Az örmény év kikeresésénél a keresztény számításból 551 évet le kell vonni, s viszont ugyanannyit hozzá kell adnunk, hogy az általános keresztény számítás szerinti évet kikapjuk.“

Igy tehát a fennebb említett feliratokban előforduló évszámok a következőknek felelnek meg:

A botosani	1232	megfelel	1783-nak,
a jassii	844	„	1395-nek,
a romani	1058	„	1609-nek,

Krisztus után.

A tudós püspök a román tudományos akademiában 1882-ben azon indítványt tette, hogy a szucsávi, jassii, botosani és minden romániai örmény templom feliratát gondosan gyűjtse össze és komoly tanulmány tárgyává tegye. Azonban mostanig ez irányban komoly lépés nem tétetett.

Pedig hát ez igen érdekes kérdés, a melynek megvilágítása egyúttal jelentékeny változtatást vonna maga után Moldova krónikáiban.

Ha az 1395-ki feliratot Jassiból valónak vesszük és annak kell vennünk, mert abból az 551 év levonatott, akkor meg van döntve Urechea román krónikás azon állítása, mely szerint Jassit 1475-ben Isván vajda, a nagy alapította, miután a kozákokat a Niszternél megverte volna. Ugyanezt Cantemir is így adja elő.

Azonban a botosani 1232-ki felirat az általános keresztény időszámítás szerinti évet mutathatja, és így minde-
nik között legrégibb.

Annyi ténynek látszik, hogy az örmények már Moldovában voltak, midőn Drágos átlépte a határt s Moldovát elfoglalta. Ha erre vonatkozólag más bizonyíték nem volna, elégséges az 1395-ki felirat is. Drágos Moldovát 1360 körül foglalja el. Az örmények 1395-ben már templommal birnak Jassiban, tehát az 1395 évet megelőzőleg jóval benn kellett hogy legyenek; mert feltehető, hogy ők csak akkor fogtak templom építéshez, midőn magukat teljesen biztonságban érezték, megismerték a helyet, társaságba konsolidálódtak, kereskedelmi összeköttetésbe jöttek más népekkel, a mire 35 év okvetetlenül szükséges volt.

Itt már most felmerül az az igen érdekes kérdés, hogy vajjon a román föld ezen örmény népe, azon örmény nép maradványa-e, mely már a X-ik században elhagyta Armeniát s nyugat felé tartott, melyről a 13-ik század krónikása Kézay Simon ¹⁾ megemlékezik, hogy már Gyeics vezér, úgy más királyok idejében is jöttek csehek, lengyelek... örmények,²⁾ vagy pedig abból a rajból való, mely Áni végpusztulása után 1239-ben hagyta el hazáját s jött be Európába?

Tény gyanánt mutatkozik, hogy az áni veszedelem után kivándorlásra kényszerített örmény nép Lengyelországban s Moldovában összetorlodott, itt elhelyezkedett, már a 13-úgy a 14-ik században templomokat építtetett, egyházakat alapított, egyes helyeket, minő volt Jassi, Botosani és Román központokká emelt s jól érezvén magát itt, csak akkor jött be Erdélybe, midőn a nemzeti fejedelmek alatt némi üldöztetésnek volt kitéve.³⁾

A román historiára nézve minden esetre nagybecsűek azok a templomi feliratok s Melchisedec román püspök igen helyesen cselekedett, midőn azokra a román tudományos világ figyelmét felhivta.

¹⁾ L. Szabó Károly fordítását Pest 1862. 93. lapon.

²⁾ Minász Pêzsêsgéanczh «Dsánábárhortuthiun» (Utazás) című jelentékeny munkája 83. lapján azt mondja, hogy az örmények 1060 és 1064-ben mentek Moldovába.

³⁾ Itt már van említés téve az «üldöztetés»-ről.

Örmény hámál-ok.

— Keleti életkép. —

A keleti városok utczaí életében egyike a leginkább szembeötlő jelenségeknek a hámál, a teherhordó. A kereskedő- és kikötővárosok nélküle elhagyott hangyabolyokhoz, utczaik a sivatagnak tevék nélküli utaihoz lennének hasonlóak. Kora reggeltől késő estig izzad a hámál fel és alá a meredek hápahupás utczákon az utazóknak súlyos málhái alatt. Kirakja a nyugatról érkező hajóknak szállítmányát s viszont behordja a hajókra Keletnek ugynevezett kincseit. Új házak építéséhez az ő vállalai szállítják a köveket s gerendákat; leégett épületeknek roncsait ő távolítja el, boltoknak és lakásoknak őrzése az ő legsajátabb hatásköréhez tartozik. Szóval jámbor háziállat, ritka türelemmel és munkaerővel megáldva. Hihetetlennek tetszik, pedig tény, hogy egy közepes erejű hámál kétszáz kilonyi terhet is képes pihenés nélkül jókora távolságra elszállítani széles bőrpárnával takart hátán.

A keleti városok hámáljai csaknem kivitel nélkül örmény származásúak. A Levante lakosságának ezt a csaknem nélkülözhetlen elemét a szó teljes értelmében csapatosan hurczolják el az örmény felföldről. Ha van egyik-másik örmény faluban pár tuczat munkabíró férfiú, csakhamar megjelenik ott Diarbekirből, Vánból vagy Erzerumból egy vállalkozó tőkepénzes s előleget ad a munkaerejűkre, vagyis kötelezettséget vállal, hogy a saját költségén elviszi őket valamelyik kereskedővárosnak a piaczára. A szegény emberek természetesen hajlandók szerencsét próbálni s ilymódon elnéptelenítik Örményországnak legtermékenyebb vidékeit, hogy olcsó munkaerőt juttassanak a nagyobb városoknak, — s hogy az emberbaráti közvetítő is szép kis haszonra teheszen szert.

Tévedés volna egyébiránt azt hinni, hogy valami nagy nyomor fenyegeti ezeket az embereket a városokban. Egyfelől igen szerények az igényeik, másfelől meg a vállalkozónak érdekében áll, hogy keresethez juthassanak, mert csak így kaphatja meg ő is a pénzét. A terhes munka daczára jóformán kizárólag növényi táplálékból élnek; beérik

a hagymával, babbal stb, s ha juhturóra tehetnek szert, kesernyés, ragacsos kenyérrel hihetetlen mennyiséget képesek belőle elfogyasztani.

Hogy a sovány táplálkozás mellett is annyira jókedvűek és munkaképesek, abban nagy része van egy körülménynek. Annak t. i., hogy nem élnek magányosan vagy házastárssal, hanem kisebb-nagyobb csapatokban, a melyből feltétlenül ki van zárva minden női lény. Maguk végzik el minden háztartási dolgaikat s a perpatvar majdnem ismeretlen valami közöttük. Igaz, hogy a háztartásuk is, szükségleteikhez s viszonyaikhoz képest, felette primitív. Csak ha évek hosszú sorának fárasztó munkája után, néhány megtakarított fillérrel bérczes hazájába tér vissza az örmény hámál, csak akkor néz körül a falú leányai között s alapít családot. Az apja is így csinálta, a hagyomány azt kívánja, hogy ő se cselekedjék másként.

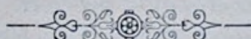
A hámálok ¹⁾ legnagyobb részben szép, izmos férfiak, csakhogy ezeket az előnyeiket meglehetősen ellensúlyozza arcuknak a szellemi élet fogyatékoságára valló, semmitmondó kifejezése. Vonásaik csak akkor élénkülnek meg, a midőn duda, fasíp vagy agyagtrombita kíséretében egyhangú dalaikat dúdolgatják. Ilyenkor egyik-másik rágyújt a „horron“-ra, örmény nemzeti tánczokra is. Leoldja a tarka kendőt, melylyel alacson feze körül volt fogva, s zászlóként ütemre lengeti a levegőben. Vastag gyapjú harisznýába takart nehéz lábai lassan, zajtalanul mozognak fel és alá s háta előre hajlik, mintha ugrásra készülne. S az első tánczozhoz mihamar többen is csatlakoznak. Mindenik oldalvást kinyújtja s szomszédjának vállára teszi a karjait, vagy

¹⁾ Konstantinápolynak minden látogatója (úgymond Schweiger — Lerchenfeld »Armenien« című monografiájában) emlékezni fog azon izmos, feketeszemű alakokra, kik ott az utca-sarkokon minden irányban láthatók és teherhordásra ajánlkoznak. Ezek az ismeretes »Hámál«-ok, kik a legszerényebb táplálkozás mellett (mocca, kenyér és hüvelyes vetemények) egyenként oly terheket képesek elbírni, melyeket nálunk legkevesebb három erős hordár lenne csak képes helyéből kimozdítani. Ezen emberek hazája nagyrészt Ván völgyében keresendő. Állítólag gyakran 30 — 50.000-en is vannak, kik ily módon idegen földön keresik kenye rüket, — s azok közül csak a tízed rész tér vissza évenként csekély megtakarított keresményével.

hogy valamennyien zárt sort képeznek, mely az előtánczos által adott rythmus szerint hullámosan fel és alá lejt.

Csakhogya az ily ártatlan időtöltés is vajmi ritkán teszi változatossá a hámál-nak egyhangú életét: rendesen csak húsvétkor, vagy ha új salká-t (zubzony) vagy sálvár-t (nadrág) vásárolt s tarka ruhájában büszkélkedve lép a társai közé. Különben egy nap a másik után görnyedez a dereka a málháknak súlyos terhe alatt. Vajmi kevésnek sikerül ebből a sanyarú helyzetből jobb módra vergődni fel. Ezeknek a sorában talán a legnevezetesebb életpályát futotta meg Fülöp efendi, egykor közönséges utczaí örmény hámál, ma főszerkesztője s tulajdonosa a „Tarik“-nak, a legjelentékenyebb s legtekintélyesebb török hirlapnak.

O.

Zarándoklás Szebuh hegyére.

Irta K. J. CHÁCSHÁDURIÁN.

Erzingán, június 5.

Május 24-ike volt; korán reggel keltünk útra, hogy az elvezessen Világosító Szt-Gergely-, az örmények nagy apostolának ereklyéihez. Napfelkeltekor értünk a testvérpatriarchák (szent Gergely fiai: Aristaces és Verthánés) kolostorának romjaihoz, mely Thil falú mellett fekszik. Innen, miután imáinkat elvégeztük, Szelkive-be (a régi Szálákhár) mentünk; e falú mellett hegy emelkedik; most erre felé irányoztuk lépteinket. A környéken csendesség uralkodott; útközben az időt egyházi énekek zengedezése és imádkozással töltöttük. Végre — folyvást napnyugatnak tartva elérkeztünk estve 8 órakor Vil. Szent-Gergely által építtetett Gáiphosz Szent Jakab nevű kolostorba. Beszállottunk a vendégek számára elkülönített szobákegyikébe és miután az éjjelt ott töltöttük, reggel korán a kolostori templomba mentünk. Ez egy egyszerű kápolna, a melyben van Nisibi Szt. Jakab püspök ereklyéje (feje) és misemondó kis kelyhe, ezeken kívül van a kápolnának egy

érdekes, régi, szövött feszület-képe. A templom előcsarnokának déli részében van a gödör, a hol Szt. Jakab remete életet élt: innét kapta a kolostor is a Gái-i-phosz (magyarul: a gödörben, a veremben van, él) nevet. A monda szerint ezen gödörtől egész a testvér-patriarchák kolostoráig régen alagút létezett; de most annak már semmi nyoma. A kolostor templomának oldalán kőbe ököz és oroszlan képek vannak vésve; ezek az evangelisták jelképei. Ezen kolostor építésének idejét nem tudtam megkapni; az ajtón csak a következő évszám látható $900 = 909$. A könyvtárban van egy pergamenre írt „Náreg“ kézirat (Náregi Szt-Gergelynek, ki a XII. században élt, imakönyve) mely a rajta levő kelet szerint mintegy 451 éves. . . Innen tovább folytattuk útunkat, a Nagy-Világosító (Szt. Gergely) felé, a hová négy óra múlva meg is érkeztünk.

A Nagy-Világosító azon hely, hol Szt. Gergely, a sokat szenvedett patriarcha élt és meghalt. Ez Párczêr-hájocz Dáránághi vagy Kámách tartományában, a Szebuh hegy magaslatán fekszik, a melynek szomszédságában van a Gohánám magas hegycsúcs; a hagyomány szerint itt állott meg Noe bárkája; e magaslaton most csak szarvasok tanyáznak. Nagy a zarándoknak öröme, midőn a Szebuhra ér; szemei elé rengeteg erdők és terjedelmes szántóföldek tárulnak. A multnak kegyeletos emlékei jutnak eszébe annak, ki itt e szent helyeket látja; mert itt élt szent atyánk remete életet, itt imádkozott és itt halt meg. Maga a természet is itt igen csendes, mintha ő is az örmények patriarchájának emlékét tisztelné. — Rövid körületekintés után bementünk a templomba, a mely meglehetősen ízléssel azon fának helyén nem építve, melyre dülve halt meg Szt-Gergely, a nagy Világosító. Siránczó szemekkel és megindult szívvel csókoztuk meg a nagy patriarchának bal kezét és a nyakán volt keresztjét, melyben egy tövis van. Ezután átmentünk megtekinteni azon remetelakokat, hol Szt-Gergely Máné szűz, Gárnik remete és a trónról lemondott Tiridátes király vezekletes napjaikat töltötték; úgy szintén megnéztük Máné sírhelyét és a Tiridátes-követ, melyet — a hagyomány szerint — Tiridátes egy kardcsapással ketté hasított. Ittunk nagy élvezettel a történelmi nevezetességű izletes forrásnak

hűvös vizéből, mely a monda szerint Szt-Gergelynek egy vessző útásától fakadt ki. A kolostorban nincs semmiféle emlékirat, egy legendát kivéve, melynek lapjára csak annyi van jegyezve, hogy a kolostor sokat szenvedett és Sebastai Paschalis ott járt, ki a kurdok elől menekült oda az örmény időszámítás szerint 1203-ban.

Ezen kolostornak oly kevés jövedelme van, hogy abból a világi gondnok (kolostor-főnök) alig tarthatja föl magát; nincs se földje, se szőlője, csak egy erdeje, mely bőven szolgáltat tüzelő anyagot. Ezért a zarándokok itt éjszakát nem töltenek. A mondott okból mi sem maradhattunk ott éjszakára, hanem leszállottunk Szebuh hegynék Phálán-dőken nevet viselő lejtő helyén és elmentünk Szt-Thádé főkolostornak Káthatika falújába, innen Mese-dereszin keresztül 8 órakor érkeztünk a virágos és vizekkel körülvett kolostorba. Itt, miután az éjszakát csendesen töltöttük, reggel korán megnéztük a gazdag könyvtárt; ebben találtunk a többek közt egy pergamenre irt szentírást, mely örmény időszámítás szerint 570-ben (1121) íratott és a Rupenitaházi Osin király idejéből való. Ennek emlékiratából kitűnik hogy ezen kolostort Szt-Tháde apostol építette. Üdvöztönnének 33-ik esztendejében (?); ennek a kolostornak Szűz-Máriáról nevezett kápolnája még most is fennál; a másik kettőt, melyeket az idő pusztította volt el, Vil. Szent-Gergely újra felépítette 335-ben és az elsőt Szt.-Thádé, a másodikat Szt.-Karápiét-nek (Garábiéd) nevezte el. Az egyik kápolna falán vésett kőben „n — 920 évszám és János építőmester neve látható. Ezen kolostorban van a Teltháph nevű régiség, melynek közepén van Vil.-Szt.-Gergely odvas foga.

A fő-kolostorban három pap lakik, a főnök egyszersmind „Gághámagh“-i lelkész; ezelőtt a 130 éves öreg pap Der Háruthiun volt főnöke e kolostornak, ki most már sem nem járhat, sem nem lát, de még jól hal és esze helyén van. A kolostornak van téli iskolája, meglehetősen jövedelme és több földje.

Innen az út haza felé az említett erdőn keresztül vezetett; május 27-én estve 8 $\frac{1}{2}$ órakor érkeztünk vissza Erzingánba. Magunkkal egyebet nem hoztunk, csak kellemes benyomást és kegyeletes emléket. (Örményből)

Az örmény collegium Rómában.

IRTA DUHA DÁVID.

Habár egyformán gondoskodik a katholika anyaszent-egyház minden nemzet lelki üdvéről, mégis hálatelt szívvel elmondhatjuk azt, hogy a római pápák előtt valamennyi keleti nép közül mindenkor az örmény nemzet volt az, mely iránt kiválóbb szeretet- és atyai gondoskodással viseltettek. Ezen atyáskodó szeretet és megkülönböztető gondoskodásnak egyik legújabb bizonyítéka a római örmény collegium felállítása.

Ismeretes dolog, hogy az örök városban (Róma) majd minden európai katolikus népnek van külön papnöveldéje illetőleg collegiuma; ellenben a keleti nemzeteknek eddig csak egy collegiumok (az úgy nevezett görög collegium) volt, mely intézetben a görög szertartást követő nemzetek (ruthen, oláh, bolgár, melchita stb.) növendékpapjai vannak elhelyezve; az örmény nemzet növendékpapjai eddig a világhírű „Propaganda de Fide“ vagy is az alapító Orbán pápának nevét viselő „Collegium Urbanum“-ban laktak, honnét csak egy néhány év előtt költöztek át az örmény collegiumba, melynek történetét itt röviden előadjuk.

XIII. Gergely pápa már 1584-ik év október 3-án kelt apostoli leiratával, mely „Romana Ecclesia“ szavakkal kezdődik elrendelte, hogy Rómában, egy a görög collegiumhoz hasonló örmény collegium állítassék fel. Azonban a nagylelkű pápának nem sokára bekövetkezett halála után a collegium fel nem állítatott. De, mint a közmondás tartja, a mi halad el nem marad; úgy történt az örmény collegiummal is. Az utolsó időkben, midőn az örmény katolikus püspökök szent Péter centenariumának ünnepélye alkalmával Rómában gyűltek össze, IX. Pius szent atyát felkérték, hogy apostoli hatalma és atyai gondoskodásával hajtsa végre XIII. Gergely pápa tervét.

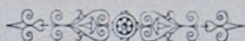
A boldogemlékű nagy pápa kész volt ugyan a püspökök kérelmét teljesíteni; de az egyházi államra nem sokára bekövetkezett mostoha idők ezen üdvös szándéklat valósítását újra megakadályozták. Végre mégis eljött a kedvező idő.

Hászun Antal Péter egykori konstantinápolyi örmény katolikus érsek-primás és később ciliciai patriarcha, a jelenleg dicsőségesen uralkodó XIII. Leo pápa által a bibornoki mélt-

tóságra emeltetvén — ennek folytán a patriarchaságról lemondott és székhelyét áttette Rómába. Itt Hászun fő törekvésének, első és elodázhatlan teendőjének tartotta azt, hogy a szentséges atyától, már háromszáz év előtt tervbe vett örmény collegium felállítását, véglegesen eszközölje ki. És áldásos működése szép sikert eredményezett; mert ime a nagy pápa, ki már több ízben megmutatta a világnak, hogy mennyire szíven fekszik az örmény nemzet jóléte és előmenetele, az örmény bibornoknak kérelmét, mely egyszersmind az örm. kath. püspöki kar és népnek kívánatos kérelme volt — meghallgatta, és 1883-ik év márczirs 1-én Rómában kelt, az örmény nemzetnek örök büszkeségét képező „Benigna hominum parens Ecclesia“ kezdetű decretumával az örmény collegiumot felállította. — De mivel egy intézet felállításánál nemcsak decretum, hanem sok pénzre is van szükség, ő szentsége a költségek fedezéséhez (épület, ennek fenntartása, a növendékek ellátása) saját magán pénztárából egy nagy összeget adott, melyhez több más jótevő is*), de kivált Istenben boldogult Hászun örmény bibornok járult. Az így begyűlt pénzzel vétetett meg Róma város közönségétől a Balistine nevet viselő apácáknak zárdája 170,000 frankon (85,000 forint). Ezen ház az új használatra átalakíttatott és hozzá még egy egész szárny építtetett úgy, hogy most kényelmesen befogadhatna hatvan növendéket, ha azok ellátására volna elegendő pénzösszeg. Jelenleg csak húsz örmény növendékpap van a collegiumban, kik az örmény kath. patriarchaságnak külön püspöki megyéiből valók. Az épületnek többi nélkülözhető részei jelenleg bérbe ki vannak adva. A collegiumhoz tartozik tolentinoi szent Miklósról (S. Nicola da Tolentino) címzett templom is, mely méltán sorozható Róma nagy és szép templomai közé. A collegium növendékei, kiknek házi szabályait Hászun bibornok szerkesztette, mint előbb, úgy most is tanulmányi előadásokra bejárnak a „Propaganda de fide“ collegiumba, honnét előadás után újra hazamennek; otthon örmény előljárók felügyelete alatt vannak.

*) A jótevők diszes sorában illő helyet foglal a minden szép-, jó- és nemesért buzgó Szamosujvár városa is! Szerk.

A növendékek minden nap reggel tejes kávéval kávéval; délben levest, marhahúst mártással, pecsenyét és gyümölcsöt; este pedig levest, pecsenyét és gyümölcsöt kapnak enni. Rendesen minden nap kísértálnak a városba; nyáron a szünidőt nyaralóban töltik el.

Örmény közmondások.

ÁBGÁR HOHÁNNESZIÁN után fordította Dr. GOPCSA LÁSZLÓ.

I.

Ismerek sok dalt, de nem tudok énekelni.

A vízben a halnak nincs értéke.

A mit a nagy mond, azt meghallja a kicsiny.

Beszélj keveset és sokat fogsz hallani.

Egy virág még nem csinál tavaszt.

Az arany kicsiny, de értéke nagy.

Ki dolgozzék? Én és te. Ki egyék? Én és te.

Egy kézzel nem lehet tapsolni.

Otthon a kutya igen jó.

A haragos hamar megöregedik.

Szaladni is mesterség.

A varga csizma nélkül jár.

Jobb az okos ellenség, mint a balga barát.

A perlekedés után béke következik.

Jobb a közeli szomszéd, mint a távoli rokon

A vendég Istentől jön.

Mikor étvágyam volt, nem volt pilávom; most hogy pilávom van, nincs étvágyam.

A mely macska sokat nyávog, az nem fog egeret.

Ha nekem mézem van, a légy Bagdadból is eljön.

Egy kézben nem lehet két dinnyét tartani.

Egyik kéz mossa a másikat és mind a kettő az arcot.

Születlen gyermeknek ne készíts ruhát.

Nem mind alma, a mi kerek.

Az örménynek esze fejében van, a georgiainak szemében.

A némát, megérti az Isten.

A mit megtehetsz ma, ne halaszd holnapra.

A szegény bánatát csak a szegény érti meg.

Minden czivakodásnak a vége — megbánás.

Az idő ezüst.

Ugyanazon virágból szivja a kigyó a mérget és a méh
a mézet.

Az Isten kardja későn sujt, de mélyen.

Maradj itt, hol kenyér van.

Nézd meg az anyját és vedd el a leányát.

A tolvaj nem kíván egyebet, mind sötét éjszakát.

A kinek pénze van, nincs esze; a kinek esze van, nincs pénze.

Ha a tyúk kodácsol, — fájdalma van.

Minden hegynék van fölmenése és lejtője.

A jó ökröt az igában, a jó anyát gyermeke bölcsője
mellett lehet megismerni.

A világ gazdagsága a világban marad.

Ha a tyúk megkövéredik, többé nem tojik.

Egyik rossz tett a másikat szüli.

Ki tojást lop, lop lóvat is.

Álmában az éhes kenyeret, a szomjas vizet lát.

Jobb a tapasztalt ördög, mint a tapasztalatlan angyal.

A mi a macskára nézve játék, az az egérre halál.

Fogj kicsihez, hogy nagyhoz érhesz.

Addig kovácsold a vasat, míg meleg.

A seb, melyet a tűr ejt, meggyógyul; de a mit a nyelv
sebesít meg, nem gyógyul meg soha.

Míg a tavasz el nem jön, a fa nem virágzik.

A világ lajtorja, melyen az egyik lefelé, a másik felfelé halad.

A virág a bokor alá esik.

Míg az embert a fájdalom nem égeti, szemeiből könnyet
nem hullat.

Ha minden forrásba köpködsz, honnan fogsz vizet inni?

A remény emésztette fel a világot.

A ruha, melyet nem viselünk, elviselődik magától.

Az erős eczet széttöri edényét.

Egy ész jó, kettő jobb.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Magyar utazók az Áráráton Déchy Mór, az ismert magyar geográfus és hegymászó, Schafarzik geológus kíséretében Odessán át Örményországba utazott. Déchy már több évben tett nyári tanulmányútat Kis-Ázsiában és a Kaukaszban, s többek közt az Elborusz hegycsúcsot is megmászta. Jelenlegi utazásának főczélja lenne az örök hóval fedett Árárátnak tizenötezezernyolczszáz láb magas csúcsára fölhatolni, és pedig a Kurdisztán felőli vagy is a déli oldalról, mely igen meredek és nehezen megközelíthető, — miértis eddigelő a európai utazók által csak kevésbé volt bejárva és ismertetve.

A kisázsiai inségesek. Adáná, török tartományban a tartós szárazság következtében jelenleg újból az 1879-ikihez hasonló mérvű éh-inség uralkodik; minek folytán a török kormány nagymennyiségű gabonát küldetett az éhség által sújtott vidékekre. A nagy nyomorral szemben azouban a nyújtott segély — mintegy tizezer métermázsa gabona igen csekélynek bizonyult. Ugyanis a konstantinápolyi örmény keleti patriarchához: *Πάρυθιον Νάηάβεδιάν*-hoz az utóbbi időben számos távirat érkezett, melyekben a lakosok sürgős segélyt kérnek. A patriarcha rendkívüli gyűlésre hívta össze az örmény nemzeti tanácsot, mely gyűlésen megbeszélték a segélynyújtás legalkalmasabb módjait s az inséges tartomány szerencsétlen lakossága érdekében egy kérvényt terjesztettek a porta elé; egyszersmind megbízták a cilíciai (kis-arméniai) püspököt: hogy a tartományban körutat téve, igyekezzék a népet megnyugtatni, és tapasztalatairól tegyen jelentést.

ÖRMÉNY LAPOK SZENLÉJE.

Szárkiszseán (Szerebrennikoff) Gergely, romániai gazdag örmény, ki Braila (Románia) városából való, de most Odessában lakik, — még élteben elkészítette végrendeletét; 34.000 rubelt tett le az odessai takarékpénztárba, ennek kamatait évenként következő örmény iskolák élvezik: 8000 rubel kamatját kapja évenként az odessai örmény iskola; 8000 rubelnek kam. az ecsmiádzini akadémia; 2000 rubelnek kam. a kisnevi örmény iskola; 2000 rubelnek kam. a gregoriopolisi (chersoni kormányzóság) iskola; 2000 rubelnek kam. az ákhermani (Bessarabia) örmény iskola és 12000 rubelnek kam. a váni (Török-Örményország) Szántchédeán nevű leányiskola.

Szerebrennikoff követésre méltó példát adott a gazdagoknak. Marseille-i Armenia 60 sz.

Cshémészgián György — neves örmény színész huszonöt éves szinpadi működésének évfordulóját igen fényesen ülte meg Tiflis városa folyó évi apr. 30-án.

TÖRTÉNETI OKIRATTÁR.

Méltóságos és Tekintetes Nemes Rendek!*)

Akár a' két Nemes Haza', akár más külső Országok' dolgairól irt Történet-Iróknak munkái vizsgáltsanak, meg-tettzik azokból, hogy az Országoknak Népesítése, hasznos Lakósokkal való gyarapítása, a' Birodalmoknak állandó fen-tartásokra, mindenkor legerősebb Oszlopnak, azok' bődögitásokra leghasznosabb eszköznek tartatott.

a) Ezt bizonyitya Ditsösséges Első Magyar Királyunk Sz. István Tselekedete: a' ki a' Magyar Hazát, más Országi Lakósokkal, nem tsak maga szaparította; hanem Fiának Szent Imre Hercegnek adott atyai intései között-is Decr. L. 1. Cap. 6. a' jó Idegenek, 's hasznos Vendégek bé-szállítását, ugymint Királyi Böldög-ságának hatodik eszközét hathatósan ajánlotta.

b) Innen vólt, hogy a' következett Királyok-is, e' két Hazának Népesítésén olly annyira törekedtek; a' mint bizonyityák azt Decr. Trip.Par. 3. Titt. 25 és Turotz. Part. 2dae Cap. 22. melyekből (ha Etele (Atila) Első Fő Vezér idejéről, 's vele jött elegyes Népről halgatnánk-is) már világos emlékezete meg-tettzik ezen két Magyar Hazában a' mű Eleinknek-is.

c) Ezt követték a' Néhai Ditsösséges Hazánk Fejedelmei-is közönségesen; de nevezesesebben amaz Európa előtt hírében-is esmértes Nagy Emlékezetű Fejedelem Bethlen Gábor; a' midőn Birodalma idejében Morva Országból minden féle Mester-Emberekből álló Népet ezen Nemes Hazába szállított, és azt Alvintzre ollyatén Privilegialis Levelekkel, hogy még adófizetéstül-is mentek légyenek, meg-ajándékozta, és azt 1622-ben 1-ma Maji, és megint 1627-ben 14-ta Octobris Artikulusokba iratta.

d) Ez birta vala Néhai Böldög-emlékezetű Fejedelemnek Első Apaffi Mihálynak elméjét arra, hogy a múlt Századnak mintegy vege felé, Eleinket a' szomszéd Tartományokból nagyobb számmal ez Nemes Hazába fogadta, és azoknak a' Méltóságos, 's Tekintetes Nemes Státusok' tetzéséből abban szabad Kereskedést engedett.

e) Ezen Bölcs Fejedelemnek halála után, tsak kevés üdö múlva ugyan azor Eleinknek, nem tsak lakó Városi-hellyet választani a' Nemes hazában lévő Fiscalításokban kegyes Írása-által

*) Ezen igen érdekes, a mult század utolsó tizedében keletkezett magyar okmányban, mely tudunkkal még közzétéve nem volt, a „szamosujvári communitás“ arra kéri Erdély rendeit, hogy ajándékozzák meg az örményeket polgári szabadsággal, tegyék a haza fiaivá és az országgyűlésen adjanak nekik is képviselőt. — A szöveg és helyesírás az eredeti; a csinos nyelvezetből látszik, hogy a hazafiás örménye alig száz évi itt lakozás után már akkor mily szépen irtak és beszéltek magyarul! Szerk.

szabadságot engede amaz el-felejthetetlen Nagy Fejedelmünk Első Leopold-is mint egy 1691-ben (és akkor vette eredetét városunk Szamos-Uj-Vár) hanem még a felett már annak előtte 1687-béli Karaffa Generalis által tartatott Tractatusnak 17-dik Tzikkelyében, azután 1691-ben az előbbeni Tractatusra költ Diplomának 15-dik Punctumában szabad Kereskedés gyakorlását meg-engedvén, irántunk különös emlékezettel lenni méltóztatott. Ezt erősítik azon üdöbéli Diplomák, és ez Nemes Hazának Histórikussai közönségesen; de kivált Benkő Pag 485, 86, 87. Tom. I-mo. Szólhatnánk itten Eleonora Császárnéről, 's Első Jo'seff Királyról-is: a' kiknek tettett Eleinknek Püspököt-is rendelni, azt Királyi ajándékokkal (melyek ma-is nálunk láthatók) ekesíteni, rövidségnek okáért felben szakasztyuk.

f) Ez vala ugyan Örökös emlékezetre méltó Ditsösséges 6-dik Károly Tsászárnak, és Maria Thereziának Nagy Fejedelmeinknek is Szent szándékjok: a' midőn Kereskedő városunkat Szamos-Uj-Várt, két rendbéli Privilegialis Levelekkel meg-ajándékozni méltóztatott (a' mint azoknak tartásai bővebben meg-mutatták) a' mellyeknek-is egyike, ugy mint 1728-dik másika pedig 1761-dikbéli Ország Gyűléseiben fel-is olvastattak, és semmi Ellen-vetések nélkül viszsza adattak sub Nris 1-mo. & 2-do

g) Ezt tselekedte Néhai Második Jó'seff Tsászár-is; midőn Városunkat az Kereskedésnek elő-mozdittása végett, a' Királyi Városoknak-is száma közé irattatni Kegyelmesen rendelé, 's az Méltóságos Fő Kormányozó Szék által az Országba Közönségessé tette sub Nro 3-tio.

h) Arra tzelozni láttatott Felséges Uralkodó Nagy Fejedelmünk-is Második Leopold, a' midőn közelebből el-enyészett Esztendőben tartatott Nemes Magyar Ország Gyűlésének az ottan lakó Rátságot az Unió iránt kegyes Levelével előre ajánlani méltóztatott.

De nem-is ok, és Fundamentum nélkül következtenek mind ezek: mert ha minden Országunk állapotját meg tekentyük-is, azokat az Tartományokat leg-bóldogabb 's legvirágzóbb állapotban lenni találjuk, mellyekben az Lakosok nagyobb számmal találtnak, 's az Kereskedés nagyob mértékben folytattatik; a' mellyet hajdon a' Méltóságos és Tekéntetes Nemes Rendek Ditső Elei is megismérvén, arról az Approbata Const. Part. 3-tia Titt. 52. ismét Anno 1630. 25. Januarii az 14-dik Tzikkellyében, és 1649-ben 23-dik Januarii 2-dik Artikulusokban Törvényt irattanak, 's így a' Kereskedésnek jó Rendet szabtának. De ha ez két Hazának arról, irt Szent törvényeit továbbá is olvassuk, világosan meg-tetszik, hogy a' Méltóságos, 's Tekéntetes Nemes Rendeknek Bóldog emlégetű Eleit nem egyéb, hanem az Ország, és annak Népesítéséből, 's a' kereskedésnek virágzásából ki-folyó bóldogságra való törekedés vitte arra, hogy az olyanokat, kik már itten meg-telepdenek, avagy a Hazának Jovaiban, és a' köz Jónak elő-mozdi-

tásában magokat megkülönböztették, 's álhatos hívséggel ahoz viseltettek, azok Polgári Jussal, vagy-is Haza-fiu Szabadsággal meg ajándékoztassanak; a midőn Approb. Const. Part. 3-tiae Titt. 41. Art. 1-mo Közönséges Törvényt-is arról tenni, azt pedig bővséges példákkal meg-erősíteni méltóztattak. Ugyanez vala az meg-tisztelt Méltóságos, és Tekéntetes Nemes Haza Érdemes Tagjainak említett akarattok akkor-is, a' midőn 1691-beu amaz el-felejtethetlen Első Leopold Tsászárs Diplomája 5-dik Tzikkelyét közönséges Törvényül ki-adatták. Ide járul amaz 1761-beli Ország Gyűséséről azon elő hozott Diplóma szerint intézett Királyi ajánlás aránt tett Relatioja a' Méltóságos, és Tekéntetes Nemes Rendeknek, melly által Nehai Felséges Fejedelem Aszszonyunk, 's Anyánk Maria Theresia által, minket úgy mint az Hazában lévő Communitásunkat, ezen Nemes Hazában a' Polgári jussal való meg-ajándékoztatásának kérése végett, az arról költ Articuluss szerint, a' következő Ország Gyűlésére utasítani kívántak. Melly tsalhatatlan, 's egyenes a' Méltóságos, és Tekéntetes Nemes Rendektől mutatni méltóztatott utakhoz magunknak-is egyedül egész bizodalommal ragaszkodni meg-határozott szándékunk. Ahoz képest annak utasítása szerint indító okainkat bátorokodunk az Méltóságos és Tekéntetes Nemes Rendeknek elejekben terjeszteni a' következőkben.

1-mo Hogy már több, mint száz Esztendőket (ha előbbeni időkről emlékezni nem akarnánk-is) sok viszontagságok között a' Nemes Hazában álhatosan el-töltöttünk, meg-bizonyították azt, mint a' fennebb említett Tekéntetes Nemes Haza Történeteinek Írói, mint pedig ezen Tekéntetes Nemes Haza Törvényeiben, és Diaetalis Articulussaiban Nemzetünknek gyakor emlékezete, és az Örmény Név alatt nevezett Helységek az Hazában. Mely idő alatt:

2-do Minémű készséggel, és hívséggel viseltettünk légyen a' Tek. Nemes Hazához, nem tsak 1786-ban a' Tekéntetes Nemes Belső Szólnok Vármegyében, a' tudva levő Nevezetes Szükségben, az ott levő szegény Contribuens Nép számára, majd fele 's még ez ideig-is fizetetlen árrán, Ezer Vékáig való Gabonának ki-adása (ha több e féléről emlékezetet tenni nem akarnánk; úgy mint: a' Szamos-Uj-Vári Vár reparatiojára gyakor izben tett segítségekről, vagy a most abban raboskodó nagy számú Foglyoknak, Városunkból lenni szokott éledegeléséről) elég bizonyosságunk; hanem a' felett azt Tyrocinium Juris Hungarici Part. 3. Titt. 4 § 11-mo meg-magyarázza. De különben-is hogy mű Erdélyben lako Szamos-Uj-vári Kereskedők (az Ország, és Szomszéd Nemes Vármegyék Protokulumainak bizonyítása szerint-is) mind békességes, mind pedig kiváltképpen háborus időkben Lovakkal, Tyrókkal, Gabonával, Pénzel, s ehez hasonlókkal, a' Királyi Cassának sok izben meg-esmértetett gyarapításával, a' Tek. Nemes Hazának nyilvánosságos könnyebbségével, a' szegény adófizető Népek napenként látható hasznával, itt Lakásunk ideje alatt miképpen viseltük magunkat;

e' felett a' Tek. Nemes haza minden féle Productumaival, és manufacturaival, a' mellyek még eddig találhatók voltak esztendőről esztendőre mitsoda hasznos Kereskedéseket folytattunk légyen? Nem ditsekszünk, sem azok elő-számlálásával unalmasok lenni nem akarunk, hanem azokra, u m. tudva levő dologra, a' Mélt. és Tekintetes Nemes Statusokat emlékeztetni alázatosan bátorzkodunk.

3-tio A' Felséges Fejedelmek hívségekre le-tett Hitünknek melly szentül feleltünk meg mindenkör, ugy nem különben az Tek. Nemes Hazának (noha Fiainak nem esmértettünk) hívségünket mely jelesen meg-mutattuk légyen, arról azok, kik előtt közelebről-is esmértesek vagyunk, nevezetesen: nemes Belső Szólnok és Kolos-Vármegyék Rendei, a' kiknek a' nemrégiben esett zenebona idején, egész tehetségünköl való segítségekre készségünket ajánlottuk, bizonyoságot tehetnek Sub Nro 4-to Ellenben pedig, sem a' Felséges Fejedelmek, sem a' Tekéntetes Nemes Haza ellen soha semmiben-is meg nem notáztattunk. De ha tovább is az Hazafiúságról annyiszor említett Artikulusokat meg-nézzük; azoknak tartásai szerint megkévántató örökös Lakó-földet Királyi Kegyelem, 's Ajándék mellett Kereskedő Communitásunk szerzett. Mellyek szerint noha a' Tekéntetes Nemes Hazának minden Erdemes Nemes Tagjaival, 's a' több Királyi Városokkal a' Terh viselésekben egyenlővé tétettünk-is, 's mű azoknak véghez vite-lére magunkat önként-is jelentettük készeknek lenni, és azokat tselekedettel bé-tölteni el-sem-is mulattuk; még-is annak gyümölsét, 's jutalmát tsak a' mostani időkben, és környül állásokban megnyerni a' Reménység biztatott.

Ehez képest hátra vagyon tehát az, hogy ezen környül-állásokban, a' Méltóságos, és Tekéntetes Nemes rendektől ez Hazában lakó instáns Communitás, a' Felséges Fejedelemtől léendő bé-ajánlás kérése mellett ugyan a' Tekéntetes Nemes Hazától segedelmet, 's gyámolt (mely nélkül magok igyekezeteket foganatlanoknak esmérík) nyerjen.

Hátra vagyon az is, hogy az Örmény Communitás, melly a' Nemes Hazának sok érdemes Tagjaival öszve vagyon kaptsolva, egy általjában minnyájaival-is öszve kaptsoltassék örökre, és az Tek. Nemes Haza Erdemes Tagjaitól velek született, 's már bennek meg-öregbedett szeretetéért, szeretettel való voszontagolást nyerjen.

Hátra vagyon az, hogy a' melly Esedező Várost, a' Felséges Fejedelmek, annyi Kegyelmeikkel meg-gyarapittani méltóztattak, a' Méltóságos, és Tekéntetes, Nemes Statusok-is, azt Törvényes szabadságbéli Jussokban részesíteni, és magok Tagjaivá tenni méltóztassanak.

Hátra vagyon végtére, hogy az a' Könyörgő Szamos-Uj-Vári Communitás Népe, a' kit a' Természet, 's az Isten az hoszas itt lakás által-is a' Tek. Nemes Hazához öszve egyesített, Törvényesen-is egyesitessék öszve.

TEKÉNTETES NEMES HAZA! minthogy soha sem volt, úgy most sütsen Kérésünk arra intézve, hogy mi az Országban negyedik Nemzeté vályunk, hogy az által a Nemes Haza' Törvényeinek, nevezetesen a' Novellaris 1744-ben költ 6-dik Articulusnak tartása ellen e' félével praejudicalyunk: nem-is annyira a' mű érdemeinkben, mint a' Méltóságos 's Tekéntetes Nemes Rendeknek, sok izben tapasztalt kegyelmeiben bizakodván, egész alázatossággal, és reménységgel azon esedezőnk a' Tekéntetes Nemes Hazának, méltóztassanak minket azon Artikulusnak tartása szerint, a' Nemes Magyar Nemzethez (u. m. a' kinek környékeiben lakunk, a' kinek erköltseit követni igyekeztünk, öltözetét visellyük, Törvényeivel élünk) olly formán, a mint a Tek. Nemes Hazában lévő más Királyi Városokat a' Commercialis Törvényes, példás s természetes Immunitásának, a' mellyet annyi Felsőes Fejedelmek meg-hagytak, s az Tekéntetes Nemes Ország Gyűlései is 1728-ban és 1761-ben nem ellenzetek és a' mellyet már sokszor más színek alatt meg-fizettünk; 's a' mely nélkül maga valóságában Városunk meg sem állhatna, fent-tartása mellett öszve kaptsolni, Polgári Szabadsággal meg ajándéhozni, közöségesen pedig vagy is Nomine Collectivo, Haza-fiá-vá tenni, 's így mint arról, mint pedig az 3-dik szám alatt bé nyújtott Commercialis Királyi Városi Titulus eránt, a' mellyet Felsőes Urunk-is a' Nemes Magyar Országra intézett Propositioniok szerint kíván, következőképpen annak helybenhagyását, Méltóságos, és tekéntetes Rendek hathatós segéltsége által tsalhatatlanul magunk-is remélyünk, Tzikkelyekben irattatni, ugyan ezáltal az Hazafiui számot meg-nevelni, a Nemesi Érdemes Rendet nagy költségekkel meg-nemesedett kis számból álló Nemeseinkel, a' kiknek a' Tekéntetes Nemes Belső Szólnok Vármegyében a Megyebéli több Nemesi Rendel a' Terhekben egy-aránt már szokásban ment Öszve-számlálások mindenkor kellemetes volt, Hazánk boldogságának köz igyekezettel léendő munkálkodására nézve-is, a' más Nemzetből lévő, 's már öszve kapcsolt Nemesek példája szerint meg-gyarapítani; Végtére pedig a' Tekéntetes Nemes Haza-Közöséges Gyűlésében léendő Tanátskozásaira, annak rendi szerint meg-hívni. Mű pedig most a' Tekéntetes Nemes Haza Hivségére téendő szokott Hűtet, úgy az Haza-fiui Taxat (mellynek ha engedelme nem lenne-is, leg-alább résziben való kisebbedése iránt aláztatson esedezőnk). Végtére pedig ennek utánna való kész, hív, és álhatatos életünk el-fogyásával-is léendő szolgálatunkat késő Maradékainkal együtt örökösön ajánlyuk, és vagyunk

A' Méltóságos, és Tekéntetes Nemes Rendeknek.

Örökösön el-kötelezett aláztat Szolgai Szamos-Uj-Vári Com-munitás. N. Gorove Kristoff Senátora, 's E. R. Perceptor. N. Novák Theodor E. Exactora 's telyes hatalmu Biztossai által.

Felelős szerkesztők és kiadó tulajdonosok:
GOVRIK GERGELY és SZONGOTT KRISTÓF.

Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda Szamosujvárt.